KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING YANGI ISH O'RINLARINI YARATISH ORQALI AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHGA TA'SIRI

Oripov Ravshanjon Rustamjon o'g'li

Annotatsiya. Tezisda O'zbekistonda kichik biznesning bandlikni ta'minlash va aholi daromadlarini oshirishdagi o'rni rasmiy statistika hamda xalqaro ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Kichik tadbirkorlikdagi bandlik ulushining 2021–2025-yillardagi o'zgarishi ko'rib chiqilib, yangi ish o'rinlarining uy xo'jaliklari daromadlariga ta'sir etish kanallari izohlanadi. Bandlikning miqdoriy kengayishi bilan barqaror, samarali va munosib mehnat sharoitlari o'rtasidagi farq asoslanadi. Tadqiqot yakunida moliyalashtirish, kasbiy ko'nikmalar va rasmiy bandlikni rag'batlantirish yuzasidan takliflar bildiriladi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, bandlik, yangi ish o'rinlari, aholi daromadlari, tadbirkorlik, mehnat unumdorligi, iqtisodiy o'sish.

KIRISH

Kichik biznes subyektlari mahalliy bozor talablariga tez moslashishi, nisbatan kam boshlang'ich kapital asosida faoliyat boshlashi va yangi bandlik imkoniyatlarini yaratishi bilan iqtisodiyotda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, korxona ochilishi har doim yuqori haq to'lanadigan doimiy ish o'rni shakllanishini anglatmaydi: daromad natijasi mehnat unumdorligi, ish haqining miqdori, ish bilan bandlik davomiyligi va ijtimoiy himoyaga ham bog'liq (1, 2).

Xalqaro mehnat tashkiloti kichik iqtisodiy birliklar va o'zini o'zi band qilganlarning jahon bandligidagi ahamiyati bilan bir qatorda norasmiy bandlik va mehnat sifati muammolarini ham qayd etadi (1). O'zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlarining jami bandlikdagi ulushi 2025-yilda 74,9 foizni tashkil etgan (3). Mazkur holat daromadlarni oshirish strategiyasida kichik biznesni rivojlantirishni alohida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

ASOSIY QISM

Kichik biznesning aholi daromadiga ta'siri bir necha o'zaro bog'liq kanal orqali yuz beradi. Birinchidan, yangi ishga yollangan xodimlarning mehnat haqi oilalar ixtiyoridagi joriy mablag'ni ko'paytiradi. Ikkinchidan, yakka tartibdagi tadbirkor va oilaviy korxona egalarining foydasi qo'shimcha daromad manbaini hosil qiladi. Uchinchidan, xomashyo yetkazib berish, tashish, saqlash va savdo kabi kooperatsion xizmatlar yordamchi bandlikni rag'batlantirishi mumkin. To'rtinchidan, hudud ichida yaratilgan daromadning iste'molga yo'naltirilishi mahalliy talabni oshiradi (2, 4).

Rasmiy statistik qator kichik tadbirkorlikda bandlik ulushi so'nggi yillarda yuqori saqlanayotganini ko'rsatadi. Quyidagi jadvalda jami bandlik tarkibidagi ulush keltirilgan. Ushbu raqamlar yil davomida aynan nechta yangi ish o'rni yaratilganini yoki uy xo'jaliklari daromadi necha foizga o'sganini mustaqil ravishda isbotlamaydi (3).

1-jadval. O'zbekistonda kichik tadbirkorlikning jami bandlikdagi ulushi

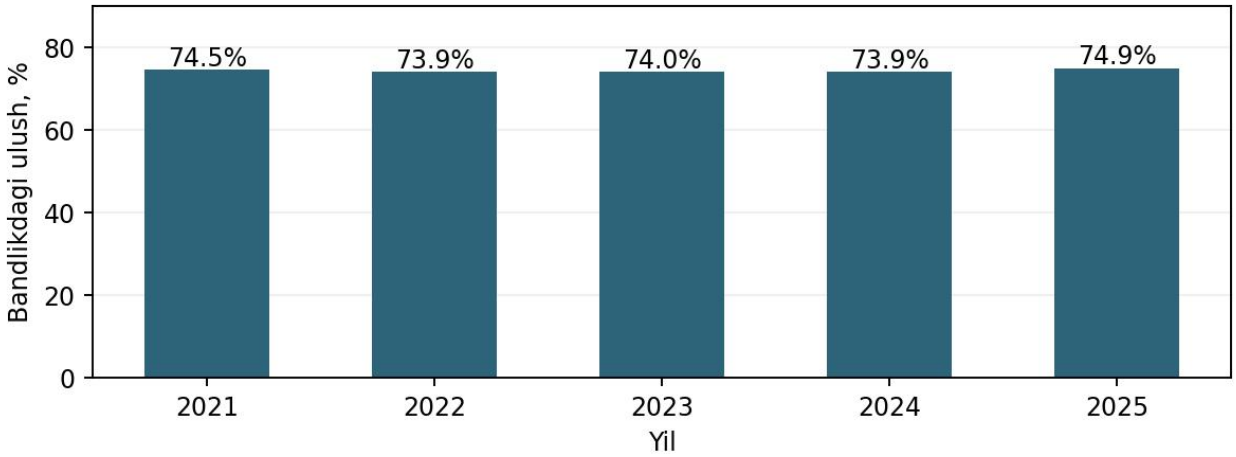
Yil	Bandlikdagi ulush, %	Oldingi yilga nisbatan o'zgarish, foiz punkt
2021	74,5	—
2022	73,9	-0,6
2023	74,0	+0,1
2024	73,9	-0,1

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2025	74,9	+1,0

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining SIAT ma'lumotlari asosida tuzildi (3).

1-diagramma. Kichik tadbirkorlikning jami bandlikdagi ulushi (2021–2025)

Diagrammada 2021–2024-yillarda ko'rsatkich 73,9–74,5 foiz oralig'ida bo'lgani, 2025-yilda esa 74,9 foizga yetgani ko'rinadi. 2024-yilga nisbatan o'sish 1,0 foiz punktni tashkil etdi. Biroq ish o'rinlari sifati, o'rtacha real ish haqi yoki daromadlar tengsizligi haqida alohida ma'lumotlarsiz ushbu tendensiyani aholi farovonligining aynan shuncha oshishi sifatida talqin etish noto'g'ri bo'ladi (3, 5).

Yangi ish o'rinlarini yaratishda xizmat ko'rsatish, qayta ishlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash, turizm, raqamli xizmatlar va hunarmandchilik muhim yo'nalishlar hisoblanadi. Ayniqsa, mahalliy resurslarga tayanadigan kichik ishlab chiqaruvchilar hududlar bo'yicha bandlik imkoniyatlarini diversifikatsiya qilishi mumkin. Bunda biznesni moliyalashtirish, tadbirkorlik ko'nikmalari, bozorga kirish va barqaror buyurtmalarga ega bo'lish masalalari birgalikda hal qilinishi lozim (6, 7).

Daromadga ijobiy ta'sirni kuchaytirishning birinchi sharti — xodim boshiga yaratiladigan qo'shilgan qiymatni oshirishdir. Texnologiya, raqamlashtirish, mahsulot sifati va menejment yaxshilansa, biznesda mehnatga haq to'lash imkoniyati ham ortishi mumkin. Ikkinchi shart — mehnat munosabatlarining rasmiylashuvi, mehnat xavfsizligi va ijtimoiy kafolatlar. Uchinchi shart — ayollar, yoshlar va chekka hudud aholisi uchun kasb o'rganish hamda boshlang'ich tadbirkorlik xarajatlarini kamaytirishdir (1, 8).

Samaradorlikni baholashda "yaratilgan ish o'rni" ko'rsatkichini "kamida ma'lum muddat saqlangan ish o'rni", "real o'rtacha ish haqi", "rasmiy mehnat shartnomalari ulushi" va "xodimga to'g'ri keladigan qo'shilgan qiymat" bilan to'ldirish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv faoliyat sonining mexanik ko'payishidan ko'ra aholi real daromadi va barqaror farovonlikka e'tibor beradi (5, 9, 10).

XULOSA

Kichik biznes subyektlari aholining bandligini kengaytirish, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va mahalliy iqtisodiy faollikni rag'batlantirishda muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston statistikasi ushbu sektorning jami bandlikdagi ulushi yuqori ekanini tasdiqlaydi. Biroq daromadlar o'sishiga aniq sababiy ta'sirni baholash uchun ish haqi, mehnat unumdorligi, bandlikning davomiyligi va oilalar daromadlari bo'yicha qo'shimcha ma'lumotlar talab etiladi. Shu bois kichik biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlarida yangi ish o'rinlari soni bilan bir qatorda ularning sifati, rasmiyligi va barqarorligiga ustuvor ahamiyat berish tavsiya etiladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. International Labour Organization. (2019). Small matters: Global evidence on the contribution to employment by the self-employed, micro-enterprises and SMEs. ILO. https://www.ilo.org/publications/small-matters-global-evidence-contribution-employment-self-employed-micro
2. International Labour Organization. (2019). The power of small: Unlocking the potential of SMEs. https://www.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/SMEs
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026). Kichik tadbirkorlik subyektlarining jami bandlikdagi ulushi [Statistik ma'lumotlar to'plami]. SIAT. https://siat.stat.uz/data/274/
4. International Labour Organization. (2022). Guide to Recommendation No. 189 on job creation in small and medium sized enterprises. https://www.ilo.org/publications/guide-recommendation-no189-job-creation-small-and-medium-sized-enterprises
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026). Kichik tadbirkorlik subyektlarining jami YaIMdagi ulushi [Statistik ma'lumotlar to'plami]. SIAT. https://siat.stat.uz/data/420/
6. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026). Kichik tadbirkorlik subyektlarining jami ko'rsatilgan xizmatlardagi ulushi [Statistik ma'lumotlar to'plami]. SIAT. https://siat.stat.uz/data/396/
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). OECD SME and entrepreneurship outlook 2023. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/342b8564-en
8. International Labour Organization. (1999). Decent work: Report of the Director-General. International Labour Conference, 87th Session. https://ilo.int/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/rep-i.htm
9. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026). Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi [Statistik ma'lumotlar to'plami]. SIAT. https://siat.stat.uz/data/1840/
10. World Bank. (2019). World development report 2019: The changing nature of work. World Bank. https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1328-3

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.